

Пермяков Д. С.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Бейкун А. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ ПОЗИЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА СТВОРЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПІДГРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Українська філософсько-правова традиція навіть до академічного та юридичного оформлення концепції прав людини, акцентувалася на ідеалах справедливості, свободи та рівності. Згідно з дослідженнями Марії Братасюк та Оксани Росоляк, - український світогляд історично формувався у рамках природно-правової парадигми, що обумовлено культурно-історичними та ментальними особливостями народу. Саме цим пояснюється переважання натуралістичного підходу в українській правовій думці. Такі якості, як: духовність, гідність, індивідуалізм, толерантність, релігійність та волелюбність, які традиційно властиві українцям, стали основою для формування норм природного права, спрямованих на захист особистості [1, с. 7].

Питаннями філософсько-правового підґрунтя забезпечення прав людини з позицій врахування інтересів у сфері національної безпеки займалася низка науковців, серед яких: Н. І. Бордун-Комар, С. Г. Гордієнко, І. Б. Іванків, А. М. Кислий, М. В. Ковалів, М. І. Козюбра, О. В. Курганська, А. М. Мерник, В. А. Омельчук, М. Г. Патей-Братасюк, М. П. Стрельбицький, Я. В. Якимович та ряд інших.

Отже, протягом тривалого часу взаємодія між державою та її громадянами у рамках побудови громадянського суспільства розглядалася за замовчуванням (виходячи зі змісту відповідних галузевих нормативно-правових актів) як «внутрішня справа» влади, що, зокрема, обмежувало механізми захисту прав людини національними рамками. Навіть після прийняття під егідою ООН ряду декларацій і конвенцій з питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, цей підхід залишався домінуючим у міжнародній практиці [2].

Як зазначає М. І. Козюбра, сьогодні повага до прав і свобод особистості виступає ключовою умовою стабілізації соціальних відносин, а також

фундаментом для досягнення справедливості та добробуту у глобальному контексті. Для України реалізація цього принципу має стратегічне значення, оскільки лише через дотримання демократичних стандартів можливий прогресивний розвиток держави і, відповідно, сталий розвиток на надійне функціонування механізму забезпечення національної безпеки [3, с. 153].

Звісно, що російсько-українська війна вносить у цей процес свої корективи. Мова йде, насамперед, про аспекти вимушеності з боку держави тимчасово обмежувати (відповідно до Конституції держави) ряд прав і свобод громадян у рамках реалізації нормативів про правовий режим воєнного стану.

Конституція України у ч. 2 ст. 64 допускає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, і одночасно наводить повний перелік тих прав і свобод, які не можуть обмежуватись навіть в умовах правових режимів воєнного або надзвичайного стану.

Як нам вказує О. В. Курганська, зважаючи на проголошення Основним Законом вимог про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, то і в умовах воєнного стану запровадження обмежень прав і свобод людини і громадянина не повинно призводити до безпідставного втручання зі сторони органів державної влади та місцевого самоврядування у їх здійснення громадянами [4].

У цьому контексті варто звернути увагу на позицію В. М. Братасюк та М. Г. Братасюк, які вважають, що всі принципи права є вираженням ідеї людської самоцінності й автономії, а тому містять потужний гуманістичний потенціал, завдяки якому відносини між людьми набувають статусу правових. Для того, щоб бути реальним суб'єктом права, людина має стати особистістю, тобто, автономним індивідом, який самостійно пізнає, оцінює, самовизначається, діє. Справді, саме автономна особа – індивідуальність з власною життєвою позицією, системою цінностей і розвиненою раціональною суспільною позицією здатна на зважений, самостійний вибір [5, с. 24]. При цьому смислові риси права виражають ціннісно-орієнтовані акти – акти визнання, сутність яких полягає у спрямованості на будь-який соціальний суб'єкт, безвідносно до його соціального становища та ступеню розвитку його соціально-ціннісних орієнтирів. У таких актах інша особа сприймається як цінність, що заслуговує на правові гарантії, рівноцінні для усвідомлювача такої позиції, тобто, відбувається ототожнення кожного індивіда з іншим, що дозволяє уявити його як «антропологічний еквівалент принципу формальної рівності». Таке сприйняття інших суб'єктів соціуму – це шлях до балансу різних інтересів, що має бути вигідно всім. Звісно, людина як суб'єкт права має мати відповідний духовно-культурний рівень для того, щоб будь-яка інша особа була сприйнята саме таким чином [5, с. 25].

Інший аспект дослідження полягає у тому, що інтеграція світового співтовариства підкреслює зростання ролі міжнародних інститутів у захисті прав людини. Це вимагає глибокого аналізу процесів адаптації національних

правових систем до міжнародних норм. Як нам підкреслює І. Б. Іванків, ефективність міжнародних та внутрішніх механізмів захисту прав визначається, зокрема, успішним впровадженням міжнародно-правових стандартів у національне законодавство [6, с. 14].

Перше десятиліття XXI століття позначилося інтенсифікацією глобальних інтеграційних процесів. Світ зіткнувся з необхідністю об'єднання зусиль для подолання таких викликів, як тероризм, екологічні кризи, економічна нерівність та військові конфлікти, які безпосередньо впливають на потенційну спроможність реалізації прав людини хоча б у рамках дії національного законодавства. Наразі більшість з цих проблем проявляються надзвичайно гостро, зокрема, при первинному аналізі наслідків повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та трьох річним продовженням російсько-українського збройного конфлікту. Разом з тим, як зазначає Н. І. Бордун-Комар, право на захист є базовим елементом збереження прийнятних та звичних життєвих умов [7, с. 124].

Як вбачає Я. В. Якимович, філософія правозахисної діяльності може варіюватися залежно від типу праворозуміння. Природно-правова доктрина, наприклад, акцентує на людиноцентричності, де інтереси особистості та її права пріоритетні над державними чи груповими. Для відновлення порушених прав необхідно ґрунтуватися на конституційних принципах, які узгоджуються з міжнародними стандартами захисту прав людини, та використовувати методи, що відповідають заявленим цінностям права [8].

Український досвід доводить, що інтеграція у світовий простір неможлива без розвитку міжнародних та національних механізмів захисту прав. Важливим кроком є гармонізація національного законодавства з міжнародними нормами. Принцип поваги до прав людини, який лежить в основі сучасних міжнародних відносин, вимагає від кожної держави дотримуватися цих стандартів без винятків. Більшість міжнародних норм у сфері прав людини потребують імплементації у національне право, оскільки вони не мають прямої дії. Міжнародні документи часто встановлюють загальні стандарти, обмежуючи свободу держав у формуванні власних правових систем. Це свідчить про зростання ролі особи як суб'єкта міжнародного права. Окрему увагу привертає дослідження М. В. Коваліва, який розглядає т.з. «права третього покоління», такі як: право на мир, сталий розвиток та здорове довкілля, як солідарні права людства [9, с. 79].

Отже, міжнародні стандарти прав людини є універсальними, взаємопов'язаними та ґрунтуються на природі людини. Їхнє усвідомлення та впровадження сприяють трансформації національної правової системи, насамперед, у контексті якісного та всебічного забезпечення національної безпеки та національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Братасюк Марія, Росоляк Оксана. Правова нормотворчість: проблема якісного виміру. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2(18). 2019. С. 5-12.
2. Загальна декларація прав людини (прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 21.01.2025).
3. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.
4. Курганська О. В. Обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану: проблеми правового регулювання / *Матеріали круглого столу «Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та перспективи розвитку»* (Острог, 28 січня 2023 року). 7 с. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint> (дата звернення: 21.01.2025).
5. Братасюк В. М., Братасюк М. Г. Принцип визнання як необхідна засада становлення людини-особистості як суб'єкта права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021, №1 (21). С. 22-28.
6. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01* - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2019. 20 с.
7. Бордун-Комар Н. І. Захист прав людини в Україні у контексті основних типів праворозуміння: *дис... канд. юрид. наук: 12.00.12* – філософія права. НАВС. Київ, 2021. 270 с.
8. Якимович Я. В. Парадигма антропоцентризму суб'єктів публічної влади у конституціоналізмі сучасних держав центральної та Східної Європи. *Дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02* - конституційне право; муніципальне право. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32843/2/dis.pdf>.
9. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: *матеріали наукового семінару* (21 червня 2024 р.) / упор. Д.Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2024. 231 с.
10. Юридична весна: права людини в умовах воєнного стану: *збірник тез Науково-практичної конференції* (м. Харків, 15 квітня 2024 року). Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, редкол.: А. М. Мерник, М. Д. Вовченко. 2024. 215 с.
11. Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції: *збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 27 червня 2019 р.) Київ: ВАІТЕ, 2019. 378 с.
12. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України. *Навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I* / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С. Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред. А. М. Кислого і М. П.

Стрельбицького. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021.
304 с.